

Del republicanisme al joancarlisme

Les formes esquerranes i republicanes de Felipe González de 1976 deixaren pas aviat a la moderació i acceptació de la monarquia, quan veié que seria president.

L'espèss silenci que envolta les activitats del rei i la negativa a parlar del seu origen franquista s'explica per la desaparició del republicanisme esquerrà espanyol.

Després de la coronació de Joan Carles com a rei del Movimiento Nacional, el cap de l'estat es troba en una posició política difícil. És l'hereu del dictador, però alhora té contactes amb el grup difús de reformistes que volen una transició pactada de la dictadura a la democràcia. En aquest grup de reformistes hi ha gent que ocupa càrrecs importants a l'administració dels darrers governs de Franco —Adolfo Suárez, Pío Cabanillas...— i també impor-

tants empresaris que entenen que el manteniment del franquisme sense Franco és impossible i que cal un sistema polític homologable a Europa. Són el grup que està en contacte discret amb el rei per intentar l'aventura d'una transició pactada. Aviat el sector més fidel als principis del 18 de juliol —de l'aixecament franquista contra la Segona República— s'adona que el monarca incomplirà el jurament fet tant el 1969, quan va ser nomenat hereu de Franco, com el 1975 en ser

coronat. En aquell moment, el president del govern és Carlos Arias Navarro —que va comunicar a través de TVE la mort del dictador en una cèlebre intervenció amb plors i mocs inclosos—, identificat amb el sector més immobiliària del règim. Les topades entre el president i el cap de l'estat no es fan esperar. La desconfiança és mútua. A la fi, l'estiu del 1976, Arias es veu obligat a dimitir i el rei nomena president Adolfo Suárez.

Les conversions. L'objectiu de Suárez i del rei era convocar al més aviat possible unes eleccions democràtiques, però amb garanties que fossin guanyades pels reformistes. Sempre s'ha especulat molt amb les peticions que Joan Carles féu a nivell internacional perquè es nodris de diners la recentment nascuda Unió de Centre

EFE

El rei i Suárez van aconseguir la domesticació, del republicanisme al joancarlisme, del PCE i del PSOE, concretada en la Constitució que blinda el rei.

Democràtic (UCD), al capdavant de la qual es posà Suárez. Val a dir, però, que també és conegut que aleshores la Internacional Socialista finançava el PSOE perquè es pogués presentar amb condicions a les primeres eleccions. El fet és que el 15 de juny de 1977 se celebren els comicis i UCD guanya, però sense majoria absoluta. Hi ha constància d'una carta de Joan Carles enviada al xa de Pèrsia el 4 de juliol de 1977, en la qual diu que “em prenc la llibertat, amb tot el respecte, de sotmetre a la teva generosa consideració la possibilitat de concedir deu milions de dòlars com a contribució personal per l'enfortiment de la monarquia espanyola.” El context en què s'ha d'entendre la petició és que el PSOE havia fet un resultat més bo del que els reformistes i el rei esperaven, mentre que UCD l'havia fet més dolent. El temor era que el Partit Socialista, que era republicà, pogués assumir el govern de la monarquia si els centristes no

aguantaven i es produís l'enfrontament entre els dos poders.

La desconfiança reial envers el PSOE no existia en relació amb el PCE. El Partit Comunista havia estat la formació més activa en contra del franquisme i la més coneguda dins i fora de les fronteres de l'estat. A més, pareixia també la més potent quant a militància i implantació i tenia els suports internacionals de la resta dels partits comunistes que l'ajudaven. Això no obstant, després de les primeres eleccions generals, el comunisme ja no preocupava a la monarquia. Per què?

De manera òbvia, per una raó de pes: el PCE obtingué uns resultats electorals molt per sota del que els seus dirigents havien imaginat després de tota una vida oposant-se a Franco i a la seva dictadura. És a dir, no hi havia perill que els comunistes fossin un perill per a la monarquia. Però també hi havia una segona raó: el pacte del PCE de Santiago Carrillo amb la corona. El comunisme havia estat la

bèstia negra del franquisme. Suárez i el rei s'enfrontaven a un dilema de difícil solució: per una banda, no podien esperar tenir una democràcia homologable a Europa sense legalitzar el PCE; però per una altra banda, els comunistes eren furibundament republicans —s'inventaren allò de “Juan Carlos el Breve”, per desacreditar el nou rei— i no podien oblidar que el monarca havia estat imposat per Franco. I per si faltava res, no pareixia possible que els militars —i altres aparells de l'estat— acceptessin la legalització del que havia estat el seu autèntic dimoni durant quasi quaranta anys. Tanmateix, amb negociacions discretes, tant a Espanya com a París, el govern de Suárez, d'acord amb el rei, es va anar acostant a la direcció comunista encapçalada per Carrillo. A la fi, i després d'episodis pintorescos com la visita a Madrid del líder comunista disfressat amb una perruca, s'arribà a un acord. Suárez legalitzà el PCE, cosa que anuncià el 4 d'abril de 1977 —era Dijous Sant, i la premsa el titllà de “dijous sant roig?”— i, per tant, es podria presentar a les immediates eleccions. Els comunistes, per la seva banda, reconeixien la monarquia i acceptaven la bandera espanyola bicolor en lloc de la tricolor republicana. Aquests són els acords que es feren públics. Però el pacte, en tots els anys en què Carrillo estigué al apdavant del PCE, i fins i tot més endavant, és obvi que portava implícit el fet de no qüestionar en el futur ni la monarquia ni el comportament del rei. Amb el transcurs dels anys el pacte ha estat identificat pels mateixos comunistes com un dels elements que expliquen la pèrdua progressiva d'influència i vots del PCE. De fet, el dirigent actual d'IU i del PCE, Cayo Lara, pretén assumir novament el republicanisme com a bandera política. En una entrevista al periòdic *La República* —versió digital— del 28 de novembre de 2008, diu: “El perfil republicà (d'IU) avançarà com un riu perquè la monarquia és un insult a la intel·ligència de la gent normal.”

Domesticat el PCE, quedava el PSOE, el partit que després del 15 de juny de 1977 tothom veia com a segur que governaria més d'hora que tard. I entre tothom, ho veia sobretot el rei. A la primavera del 1976, Felipe González, el nou jove dirigent socialista d'ençà del 1974, es manifestava alçant el puny a favor de

Els doblers del rei

Fa dues setmanes, *The Sunday Times* revelava les operacions especulatives immobiliàries que ha fet el príncep Andreu d'Anglaterra. Quelcom impossible, aquí. No que un membre de la família reial faci aquest tipus de negocis, sinó que el fet es publiqui a la premsa. A la Gran Bretanya, a més, la Royal List dona compte públic de les partides pressupostàries oficials que rep cada membre de la família reial, cosa que aquí tampoc no passa. Aquí el que toca és silenci, només trencat ocasionalment.

Tanmateix els negocis de la família reial hi són. L'any 2003, la revista nord-americana *Forbes* situava Joan Carles com el sisè monarca més ric d'Europa, amb una fortuna que la revista calculava en uns 1.790 milions d'euros, la posició 134a del rànquing dels més rics del món. Com ha aconseguit tanta riquesa si no tenia ni un duro fa quaranta anys o quan el 1975 es va convertir en rei d'Espanya per la gràcia de Franco?

Oficialment, no hi ha cap tipus de resposta. Els governs espanyols successius es limiten a explicar que segurament la revista americana confonia en un tot els ingressos del rei que percep via pressupostos generals de l'estat (8,9 milions per al 2009), els serveis que li presta l'administració pública –viatges, seguretat, etc.– i les propietats de Patrimoni Nacional de les quals gaudeix però que no són seves. El problema d'aquesta “explicació” és que no diu tota la veritat. Per exemple, enguany, els 8,9 milions de la partida destinada al rei i la seva casa s'han vist augmentats en 3,3 milions més que mitjançant el Patrimoni Nacional són destinats, entre d'altres coses, a remodelar la piscina exterior del complex de La Zarzuela per un valor de 163.000 euros, a refer el jardí privat per un valor de 30.000, a ignotes feines “d'actualització de jardineria, medi ambient i altres de suport a obres d'arquitectura” per valor de quasi 300.000 més... A més, els sous dels empleats de la casa del rei corren a compte del ministeri d'Administracions Públiques, les despeses del parc mòbil de cotxes i motos que usa el rei les paguem via ministeri d'Economia, els viatges reials

els sufraguem a través del ministeri d'Afers Exteriors... Quines d'aquestes activitats i serveis són estrictament públiques i quines privades? És impossible saber-ho. Ningú no informa. La barreja entre allò públic i allò privat és total. El silenci, espès. És significatiu que la memòria del Parc Mòbil –de tota l'administració central–, que relaciona les partides de despesa de carburant per a cada institució, publicà el 1994 que la que més gastava –77.000 pessetes diàries– era la Casa del Rei. L'any següent la informació desaparegué.

Els últims anys, informacions aïllades i algun llibre (és molt recomanable *La soledad del Rey*, de José García Abad, editat per La Esfera de los Libros) posen en qüestió la “normalitat” de l'actuació econòmica del rei, de la seva família i dels seus homes de confiança durant les darreres dècades. Així s'ha conegut que el rei i els membres de la seva nombrosa família cobren en concepte de patrocini, per portar marques comercials a la roba, rellotges, etc. quan participen a les regates a Palma de Mallorca. El periodista Jesús Cacho (al llibre *El negocio de la libertad*) explica les fonts de finançament privades del rei, entre les quals assegura que s'hi troba haver cobrat comissions de les importacions de petroli, o peticions –fetes a través de Manuel Prado y Colón de Carvajal– de doblers als amics regnants en determinats emirats àrabs. García Abad assegura així mateix que “Felipe González va fer ulls clucs davant els negocis i les escapades del rei”, cobrint sempre les obscures activitats del monarca. Quan a França esclatà un escàndol de corrupció, el cas Elf (2003), l'ex-president de la companyia declarà haver entregat generoses quantitats, de fins a cinquanta-cinc milions de francs a persones del l'entorn del rei. Tot aquest entorn –Prado, Javier de la Rosa, Mario Conde, el suposat príncep Thokotoua...– ha estat durant dècades molt a prop del rei i se l'assenyala com l'intermediari de nombroses activitats econòmiques. Val a dir que tots tenen en comú els seus –per dir-ho diplomàticament– problemes amb la justícia.

l'amnistia i no perdia ocasió –amb el seu company de direcció Alfonso Guerra– de continuar enaltint el passat republicà del seu partit com a compromís per a un futur igualment republicà. Però després de les primeres eleccions, tot comença a canviar. González adopta una postura molt més institucional, sabedor que arribarà al govern un dia no gaire llunyà. El 25 d'octubre de 1977 signa amb el president del govern –amb la resta dels partits i els sindicats– els Pactes de la Moncloa per intentar estabilitzar la decadent eco-

nomia espanyola. És significatiu que el sindicat socialista, UGT, rebutjà en primera instància aquella col·laboració amb el govern, però finalment acabà acceptant-la, igual que ho havia fet CCOO –però no la CNT–. El pactes incloïen una part política: eliminar restriccions a la llibertat de premsa, reconèixer el dret a reunió per permetre les activitats de tots els partits, despenalització de l'adulteri, derogació de l'estructura que quedava del Movimiento Nacional... La cobertura institucional d'aquells pactes per part

de la monarquia era un indicador que el PSOE, com a partit majoritari de l'oposició, començava a entrar en la senda de l'acceptació de la corona i del principi bàsic de la transició: la creació d'un estat en el qual la unió indissoluble entre democràcia i monarquia de Joan Carles fos la peça bàsica.

Una altra passa, essencial, del canvi socialista es produeix en la negociació i ulterior aprovació de la Constitució. La carta magna, gràcies al pacte entre UCD i PSOE, insereix la corona imposada per

Franco com a forma d'estat, evitant així el referèndum sobre la forma d'estat. La resta de les forces polítiques es deixa arrossegar –excepte el PNB, que rebutjarà la constitució– i d'aquesta manera, amb l'aprovació de la carta magna per referèndum el desembre de 1978, la monarquia es converteix constitucionalment en parlamentària. Malgrat el difícil encaix, continua sent clar que, com diu l'historiador Ferran Gallego –autor d'*El mito de la transición*–, entrevistat a l'edició digital de *Público* el 17 de setembre de 2008: “La monarquia té la seva legitimitat i el seu origen, no en la Constitució, sinó en el franquisme. El tema s'ha exclòs del debat polític. L'únic que preocupa el PSOE (actualment, sobre el particular) és si Leonor podrà o no ser reina.”

La peculiaritat d'aquesta monarquia parlamentària no està sols en el seu origen i en la seva legitimitat dictatorial. També presenta un fet que és insòlit a la resta de cases reials democràtiques. El rei està blindat absolutament davant de qualsevol possible actuació legal en contra seva, sigui pel seu passat franquista –cal recordar que el 27 de setembre de 1975 foren executats els darrers cinc presos polítics de la dictadura, i ell no només era l'hereu de Franco sinó que ja havia estat cap de l'estat en funcions entre el 19 juliol i el 2 de setembre anterior– o per qualsevol tipus d'actuació privada, passada o futura. El rei és constitucionalment irresponsable, és a dir, no se'l pot perseguir legalment per res. El PSOE, que havia mantingut el republicanisme entre el 1975 i el 1977, assumí la nova situació, tot i que amb reticències per part del sector més esquerrà.

Aquestes reticències són arreglades per Felipe González en el vint-i-vuitè congrés federal del PSOE del 1979. González s'adreça als militants amb aquest missatge: “No es pot prendre Marx com un tot absolut, companys. No es pot. S'ha de fer críticament. Hem de ser socialistes abans que marxistes!” Però la seva ponència política fou derrotada. González, hàbil de reflexos, dimití immediatament. El desencís s'apoderà de la militància. Però el setembre, en un congrés extraordinari, es tornà a presentar a secretari general. Va ser elegit pel 85,9 per cent dels vots. Va caure el marxisme com a dogma de fe i, encara que no s'explicitava, el republicanisme

El general Alfonso Armada, home de confiança del rei, que havia de ser el president d'un govern de concentració. No s'assolí, però el cop de timó contra les autonomies sí que es va fer.

només quedà com a pura retòrica.

El 23 de febrer de 1981. Aquest dia, un grup de guàrdies civils sota el comandament del tinent coronel Antonio Tejero Molina assalten el Congrés dels Diputats, mentre que a València el general Milans del Bosch treu els tancs al carrer. Era un cop d'Estat. Després d'hores d'incertesa, el rei apareix a TVE dient que ordena als revoltats que deposin la seva actitud i que ha pres “totes les mesures oportunes” per a “preservar l'ordre constitucional”.

La història oficial conta que la intervenció del monarca fou clau per a desbaratar el cop, i que aleshores el rei demostrà als generals que poguessin tenir temptacions involucionistes que no comptessin amb ell. Altres versions més crítiques –per exemple, la del llibre *Un rei cop per cop*, editat per Kale Gorria– mantenen l'existència de zones obscures durant aquell episodi. La tesi bàsica d'aquestes interpretacions és que hi havia molt malestar entre els militars pels “excessos” nacionalistes en relació amb els estatuts d'autonomia, els quals exigien un “cop de timó”. En aquest sentit, hi hauria hagut converses de líders polítics –inclosos socialistes– amb generals com Alfonso Armada, home de confiança del rei, per explorar la possibilitat d'un govern de coalició –vegeu les declaracions de Carrillo a l'entrevista que es publica en aquest mateix núme-

ro d'EL TEMPS–. En aquest context s'hauria muntat una doble operació: un cop dur, a l'estil del segle dinou, el de Tejero, que seria avortat pel rei, un home de confiança del qual, el general Armada, es posaria al capdavant d'un govern de “concentració nacional” en nom del monarca i així es reconduiria la situació política. Val a dir que líders polítics com Julio Anguita (PCE-IU) han coincidit, amb posterioritat, amb la tesi crítica. Així ho deia a *El Mundo* –versió digital– del 31 d'agost de 2008: “Al matí del 24 de febrer tots ens posicionàrem sota les ales de la gallina decrepita del rei. En aquell moment triomfà el cop. Aquell matí hauríem d'haver començat a fer les coses de forma diferent i haver convertit Espanya en una república. (...) Penso que el rei sabia el que s'estava covant. (...) Naturalment, el rei va *borbonejar*. (...) Es posà l'uniforme de capità general i sortí revestit de demòcrata, però era a la pomada i acceptà un cop de timó més semblant a la *dictablanda* de Primo de Rivera que al que pretenia Tejero, que era desbaratat.”

Potser les interpretacions crítiques són febles perquè només aporten evidències circumstancials i cap prova. Però la veritat és que si l'objectiu era “reconduir la situació”, això, a pesar del fracàs del suposat cop bla, s'assolí. L'endemà del cop, el rei convocà tots els líders polítics i els digué: “Seria molt poc aconsellable una oberta i dura reacció de les forces

Després d'acceptar la monarquia i la bandera bicolor, Suárez va legalitzar el PCE. Una decisió que els dirigents d'aleshores celebraren i els d'avui rebutgen.

polítiques contra els qui han comès els actes de subversió. (...) De la mateixa manera que el rei està molt satisfet per no haver perdut la calma i poder contribuir a salvar la situació —en algun moment molt crítica— dins de les normes constitucionals, és necessari que tots els grups polítics mantinguin ara la mateixa serenitat i prudència. (...) Del que ha passat, serà necessari extraure'n conseqüències per a determinar futures normes de conducta. Mantingut l'ordre democràtic, convido a tots a la reflexió i a l'assumpció de posicions que condueixin a la major unitat i concòrdia d'Espanya i dels espanyols.”

Al cap de no res, sortia a la llum la loapa o Llei d'harmonització del procés autonòmic, que si bé finalment fou derogada parcialment pel Tribunal Constitucional, significà un punt d'inflexió en la relació del poder central amb les autonomies. Passés el que passés en el rerefons del cop, el que és cert i segur és que el 23-F va fer que l'aura democràtica del rei quedés a partir d'aleshores sense discussió oficial possible. I el mantell de silenci sobre les seves activitats particulars, que ja s'havia anat forjant els anys anteriors, es féu més intens.

Mitjans, partits i el rei. Sobretot a partir del 1981, però també abans, els partits espanyols principals, PSOE, UCD i AP (després PP) han envoltat la monarquia amb un mur infranquejable. En especial ho fa el PSOE, quan

arriba al poder després de les eleccions del 28 d'octubre de 1982. González, ja investit president, oblida absolutament el republicanisme i tal com s'evidencià que passaria per la seva actitud a partir del 1977, protegeix el rei, convertint-se ambdós en amics. A més, els principals mitjans de comunicació de Madrid i Barcelona han dotat el rei i la seva família d'una imatge edulcorada, amable, discreta, senzilla... molt *normal*, en definitiva. Res més lluny de la realitat, com ara es coneix, però ha funcionat perquè els únics mitjans que s'han mostrat crítics no han tingut mai un impacte social comparable als que han disfressat el rei i la seva família com a gent *normal*, i en aquest sentit la tasca feta per TVE i —a partir del 1991— per les grans televisions privades ha estat fonamental. És per això que sociològicament la monarquia del Borbó resulta una cosa quasi natural per a molts ciutadans.

El mur polític que blindava el rei no ha pogut ser superat per ningú. Ho prova el fet que ERC, l'únic partit que demana cada dos per tres per qüestions relatives a les despeses i altres aspectes de la monarquia, es troba amb la permanent i sòlida negativa dels partits majoritaris a donar cap tipus d'informació. Fins i tot quan ha governat el PP, el líder del qual, José María Aznar, tenia molt mala relació amb el monarca, no s'ha erosionat gens ni mica el mur.

Però en la imatge social positiva de la

família reial i del rei sí que s'han obert algunes escletxes a partir de la dècada dels noranta. Va ser el 1991 quan alguns incidents —com els viatges privats del rei o l'estiu de luxe en plena crisi internacional per la invasió de Kuwait i la posterior guerra de la coalició internacional contra l'Iraq— començaren a erosionar el mantell de silenci per part dels mitjans de Madrid. En concret, el començà a trencar *El Mundo*. Per què? No pot ser cap casualitat el fet que l'antigament republicà Felipe González s'hagués convertit en amic del rei. Ambdós es duïen d'allò més bé i el rei feia i desfeia el que volia privatament, sense que transcendís. La imatge de família modèlica es mantenia a tota costa, malgrat que era falsa. A l'oposició hi havia hagut un canvi (1989): José María Aznar era el nou cap opositor i volia arribar a la Moncloa. A principis del noranta comença una ferotge campanya contra el PSOE, amb el suport entusiasta d'alguns mitjans, entre els quals *El Mundo*. La corrupció i els crims d'estat en foren una part important, i la imatge de González s'erosionà cada vegada més. És en aquell context quan aquest diari començà a publicar *indiscrecions* reials. És el moment, també, en què es va forjant el republicanisme més dretà, nascut del món mediàtic i que avui dia personalitza com ningú Federico Jiménez Losantos.

A poc a poc, el cercle de silenci amb què havien envoltat el rei molts mitjans de Madrid es va trencant. Avui, des de l'esquerra mediàtica, *Público* difon informacions sobre el rei que fa una dècada haurien estat inimaginables en un diari de línia progressista. Per un altre costat, a la dreta va caure com un tro el matrimoni de l'hereu Felip amb una periodista divorciada, la qual cosa facilità un nou flanc d'atac a la monarquia, que en aquest cas personalitza el conegut cronista del *cuore* Jaime Peñafiel, a través del diari ja esmentat on escriu o amb el seu llibre *Juan Carlos y Sofía. Retrato de un matrimonio*, on explica les interioritats sentimentals del esposos.

Però a pesar de la incipient obertura informativa, la veritat és que la realitat de la monarquia, el seu origen franquista com a cap de l'estat imposat pel dictador, continua essent un tabú.

Miquel Payeras